

“ Vzgoja, v kateri od otroka pričakujejo, da je mali svetnik, ustvarja hinavsko in zavistno držo.

“ Prodorno javno delovanje lahko izhaja le iz osebne pravičnosti, s katero zaznamo, ali smo prevzeti javni odgovornosti kos, ali smo sposobni izpeljati, kar obetamo.

nave. Kam bi lahko šli po zgled? Po orodja za spravo? Kakšna je v tem procesu vloga skupnosti?

To je znani pristop, ki sta ga zasnovala škof Tutu in Nelson Mandela v Južni Afriki. Procesi *Resnica in sprava* so eden najlepših, najbolj pretresljivih primerov kulture miru, ki naj bi jih poznali in občudovali vsi. Apartheid je pustil za sabo strašne rane in razklano skupnost in obojim je bilo jasno, da se bo brez sprave sovraštvo obnavljalo. Obtoženi za umore in mučenja so bili zato povabljeni, da se javijo in se soočijo z žrtvami ali svojci žrtev. To je bila cena za prostost. Na potujočih sodiščih so potekali procesi, ki so jih oddajali tudi po radiu, in krivci so morali odgovoriti na vsa vprašanja žrtve. To je bilo seveda zelo zahtevno. Žrtev je tu dobila častno mesto in je imela glavno besedo, pravico do izpraševanja in do resnice, pravico do odgovorov. Tega v našem sojenju ni. To je bila največja posebnost tega postopka. Pri nas krivec nima nobene obveznosti do žrtve, ni se mu treba soočiti ali spraševati o vsem, kar je povzročil ... Na teh soočenjih, ki jih je še možno gledati po spletu, dojamemo, kako velika, globoka zadeva je odkrivanje resnice na poti do sprave. Kazen sama namreč ne gane krivca, ne potolaži žrtve in ne zaceli skupnosti. O tem je nekoč spregovoril italijanski sodnik Gherardo Colombo ob upokojitvi. Potem ko se je vse življenje ukvarjal z mafijo in korupcijo (in opazoval porogljivo obnašanje zločincev na procesih), je izjavil, da je nekaj zelo narobe s sodstvom, ki v bistvu dela za krivca. Namesto njega namreč raziskuje njegovo odgovornost, zbira dokaze, določi kazni. Njemu ob vsem tem ni treba storiti nič, resnica ni obvezna, lajšanje trpljenja, ki ga je povzročil žrtvi, ne sodi k postopku. Kazen odsedi, če sploh, morda tudi kaj plača, če ima denar, to pa je tudi vse. Ne gre za to, da določimo hujše kazni, to ni pot. Gre za omogočanje resnice in sprave, naša kultura pa se omejuje na kaznovanje.

Opuščanje maščevalnega in kaznovalnega pristopa bi bilo blagodejno tudi za naš prostor, a zahteva široko uvajanje v kulturo miru in močne pričevalce, velike ljudi na vodilnih mestih. Kultura miru še zdaleč ni preobrazila javne zavesti, vzgoje, odnosov v družinah, ustanov, izobraževanja ...

Pravičnost in sprava. Je sprava v državnem merilu mogoča, če se ne znamo spraviti niti med seboj v družini, v bližnjih odnosih?

Seveda ni možna. Kako naj delam javno, česar ne zmorem osebno? Izpeljem lahko le kakšno formalno pobudo (teh res ne manjka), a mir ne bo zaživel, če ne izvira iz prečiščenega doživljanja, iz osebne preobrazbe, v kateri je zgorela vsaka sled zamere, maščevalnosti in hlepenja po ponižanju sovražnika. Dokler sam ne doživim, kako zahtevna je pot poravnave, in ne izpeljem svojih nalog, ne morem spremljati nikogar na poti v mir.

Zakaj je za narodno spravo potrebna tako dolga doba? Tri, štiri generacije, kot ugotavlja francoski znanstvenik in pisatelj Boris Cyrulnik?

Avtor ima tehtne razloge za svoje trditve. Osebnostno dvomim, da lahko samo čas kaj spremeni. Lahko se izgubi ali omili spomin na grozo-

dejsva, a to ne pomeni, da je čustveni naboj izginil. Nezaupanje v sočloveka in nasilnost se tiho prenašata iz roda v rod in niti ne vemo, zakaj ostajamo polni sovražnosti in predsodkov. Pohojeno srce ohranja naboj, ne miruje ter sporoča okolju, da krivica ni bila poravnana. Včasih imam občutek, da živim na minskem polju, toliko je v ljudeh starih zamer. Vsaka sodobna vojna dokazuje, da se kruti, maščevalni del človeka lahko vedno spet prebudi, ker si vse nezaceljeno in neporavnano predajamo iz roda v rod.

Kdo bi lahko danes rekel, da nas ne žene sovražnost do (novega) nasprotnika? Koliko je zaupanja in sodelovanja v družbi, koliko čuteče skrbi za bližnjega? Brez zavestnega in globokega ukvarjanja s tem vprašanjem se po moje kvaliteta odnosov bistveno ne izboljša, pa naj minevajo tudi stoletja. Nič se ne reši samo, potrebne so velika budnost, jasnost in pripravljenost na kapilarno delo od posameznika do javnega prostora.

Kaj točno pomeni jasnost, ki jo dostikrat omenjate?

Jasnost je neobremenjeno prepoznavanje dejstev. A to je možno le, če nismo čustveno zaslepljeni, odvisni. Spominjam se dijaka, ki je bil izjemno predan vrednotam poštenosti in požrtvovalnosti za skupno dobro, a je bil brez občutka krivde pripravljen lagati, ko je kril svojo sestro. Jasnost je čisto ogledalo in mi pove, kaj res delam in kaj res dela drugi. Kadar draga oseba pričakuje ali zahteva kritje, radi popustimo in si seveda izdelamo uporabne argumente. Tako starši krijejo otroka, ki je kradel ali izvajal nasilje, ženske krijejo nepoštenost in zlorabe svojega partnerja, moški krijejo svoje mašče-

valne matere ali žene ali samoljubne hčerke in neodgovorne odrasle sinove, podrejeni krijejo nadrejene zaradi strahu in nadrejeni lahko krijejo starše in ne bodo priznali, kaj se je zares dogajalo v družini. Ni nujno drugega razkrinkati in osramotiti, le meni mora biti jasno, kaj se dogaja. Potem pa iščem pot, da s tem sočlovekom lahko živim svoj uvid in svoj moralni čut. Sistematično prikrivanje resnice ne dopušča jasnosti ne v osebni ne v javnem življenju, oboje pa je seveda povezano.

Pogosto omenjate pomen izbiranja besed v odnosih ...

Pravilno poimenovan pojav je učinkovita obramba pred sprenevedanjem in samoprevvaro, saj omogoča jasen vpogled v dogajanje. Opažam, da nekaterih besed ne uporabljamo več, a to prikriva resnico. Recimo: če podjetnik ni plačal prispevkov, naj bi čutil, da je to kraja, ker je skrivaj oškodoval druge za nekaj, kar jim pripada. Obenem je to prevara, ker drugi verjame, da deluje pravično. Kdor to naredi, naj bi se soočil z obema prekrškoma. Krasti pomeni prikrivati resnico, saj si vzameš ali obdržiš, kar ni tvoje, ali poimenuješ kot svoje nekaj, kar to ni. Tudi izvirno misel ali spoznanje lahko ukrademo, če ju predamo naprej kot svoje mimo avtorja, ki ga ne obveščamo in ne navajamo. Jasnost je temeljno orodje pravičnosti, ker s pravo besedo poimenuje, kar delamo, in s tem opredeljuje, kaj je potrebno popraviti, poravnati.

Ljudje radi vseppek obsojamo, sami pa nismo tako zelo pravični in resnicoljubni ... Velikokrat omenjate, da obsojanje ni pravičnost.

Temelji moralnega čuta stojijo v globini posameznika, a običajno so razjedeni zaradi izhodiščne samoprevare, v katero se zatečemo kot otroci. Nismo se naučili iskrenosti do sebe, ne znamo pravično opazovati drugih. Navadno nimamo med opravičevanjem in obtoževanjem vseppek in brez pravega kriterija. Živimo v megleni popustljivosti do sebe in drugih z občasnimi izpadi ogorčenja, obsojanja in kazanja s prstom. V taki družbi nepopustljivo kritiziramo in nikomur ni dopuščeno, da bi delal napake, ki sodijo k človeškemu položaju. Zato marsikoga mučijo neupravičeni občutki krivde in trajno nezadovoljstvo s seboj. Obenem pa ne čutimo, kje smo sami dejansko krivični. Dogajanja okrog sebe ne znamo presojati z razumevanjem in hkrati s prodornim čutom za resnico.

Je to vodilo delavnic Vera vase, na katerih po metodi Josipe Prebeg razvijate drugačne odnose med ljudmi?

Da. V tem vidim prispevek, ki ga lahko dajejo delavnice osebnega razvoja k pravičnejši družbi. Vsako opuščenno sprenevedanje, vsako čisto dejanje prevzema odgovornosti je konkreten prispevek k pravičnejšim odnosom v svetu. To misliiva obe. Včasih sem verjela v moč politike in javnega delovanja. Danes mislim, da je to še vedno pomembno, a ni najmočnejše orodje za družbene premike na bolje. Prodorno javno delovanje lahko izhaja le iz osebne pravičnosti, s katero zaznamo, ali smo prevzeti javni odgovornosti kos, ali smo sposobni izpeljati, kar obetamo.

